

KONCEPT "MANE" V ŠPORTU - ŠPORT KOT MANA IN ZDRAVJE KOT MANA

Povzetek: *V športologiji kot vedi o športu je v kontekstu humanistike in družboslovja še toliko nedorečenega, da bi bilo končno treba pisati tudi nekaj v tej smeri. Nekaj pionirskih poskusov je narejenih tudi v Sloveniji. Psihoanalitski in ideološki športološki diskurzi so že dvignili nemalo teoretskega prahu. Prišel je čas tudi za kakšen resen teoretski transfer iz antropologije v športologijo. Koncept mane kot mašila v magijskih praksah je zagotovo prenosljiv tudi v teorijo vsakdanjih športnih ritualov. Šport kot "športanje" je družbena praksa, ki se jo v današnjem kulturnem trenutku vesekozi povezuje z zdravjem. "Šport za zdravje" je najbolj transparenten moto, ki krasi manifestno športno ideologijo. Pri tem je mogoče tako šport kot zdravje prepoznavati kot mano. Zdravje je manaz zato, ker "zamaši" praznino v smislu športa(nja) in šport na nek način legitimizira. Šport(anje) pa je po drugi strani prav tako manaš, ki kot "magijski" ritual gibanja obeta zdravje.*

Ključne besede: *psihoterapija, antropologija, šport, zdravje, mana, verjetje, hipnoza, učinek pričakovanega*

Šport in zdravje

Če bi analizirali raziskave, ki jih na področju psihologije in sociologije športa vsako leto izvajajo različni raziskovalci, bi ugotovili, da se veliko teh raziskav vsaj posredno dotika problematike zdravja v povezavi s športom, še posebno s športno rekreacijo. V tem trenutku je za nas posebno zanimivo vprašanje povezanosti športne rekreacije z zdravjem kot motivom, ki ga raziskovalci izpostavljajo kot relevanten športno-motivacijski člen v motivacijski strukturi vsakega športnika. Korelacijski odnos med motivom zdravja in ukvarjanjem s športom je visok in statistično pomemben pri vseh segmentih športa, še posebno pri otrocih in mladini, ki se ne ukvarja z vrhunskim športom, in odraslo rekreativno populacijo.¹ Ta,

* Roman Vodeb, magister kinezioloških znanosti, doktorant ISH.

¹ Raziskav, ki to, vsaka na svoj način, dokazujejo, je na Fakulteti za šport izjemno veliko. Namesto da bi navajali takšne raziskave, raje svetujemo, da se prek deskriptorjev zdravje in šport v knjižnici Fakultete za šport da priti do vsaj sto raziskav. Zanimivo argumentacijo, zakaj naj se ljudje ukvarjajo s športom, bi našli tudi v knjigi, ki jo je napisal ena od eminentnih slovenskega športa Drago Ulaga (1996): Šport, ti si kakor zdravje, Celje: MD.

včasih tudi navidezna vzročno-posledična povezava, se teoretično reflektira tudi v družbenih dogajanjih, ki se navezujejo na državne ideološke prakse. Znano je, da je državi kot oblastni instituciji dobrodošla skoraj vsaka parcialna ideologija in že spelje vodo na svoj mlin. Jasno je, da je tudi skrb za zdravje, ki jo izkorišča že sama športna ideologija, dobrodošla tudi za ideološki aparat države. Dokaz, da država ni indiferentna do različnih ideologij, temveč jih s pridom izkorišča, najdemo v specifikaciji državnega proračuna. Evidentno je, da država velik del proračunskega denarja namenja kulturi, zdravstvu, šolstvu in športu tudi (ali pa ravno) zaradi obvladovalnega, regulatornega, disciplinatornega in nadzorovalnega učinka. V ideološkem diskurzu je kultura v umetnosti analogna 'skrbi za zdravje' in 'športu za zdravje'.

Tako kot postanejo krotki fanatiki iz univerzuma kulture oz. umetnosti, tako postane obvladan subjekt, ki nenehno skrbi za svoje telo in zdravje, oz. športnik, ki se nenehno rekreira (tudi če ve, da to ne dela zaradi zdravja). Nadzorovalna funkcija je očitna, obenem pa tako prikrita, da jo mnogi, tudi akademsko priznani teoretiki, niti ne uvidijo. Prikrajšanje za tovrstni epistemološki uvid je posledica tiste športne ideologije, ki skozi načrtno indoktrinacijo v športu vidi izključno pozitivne strani.

Če se spustimo v "seciranje" zdravja kot takega, kaj hitro naletimo na določene paradokse. Medtem ko si z dokajšnjo lahkoto odgovorimo na vprašanje, zakaj naj bi bili ljudje zdravi, se malce bolj zapletemo ob komentarju dejstva, da se načeloma za sosedovo bolezen bolj malo zmenimo. Ne ganejo nas niti osmrtnice v dnevnem časopisju. Do takšnih ali drugačnih nesreč smo največkrat indiferentni. Videti je, da nas smrt oz. "ne-zdravje" nekoga, ki ga ne poznamo, sploh ne prizadene. Čemu torej toliko izpostavljammo zdravje - skrb za zdravje, šport za zdravje itd.?

Očitno je, da se za zdravjem skriva nek presežek. V našem kontekstu lahko z gotovostjo trdimo, da je ta presežek ideološki. Skrb za zdravje občestvo posledično kroti in disciplinira. Ljudje, ki skrbijo za svoje zdravje, postanejo nadzorovani in v končni fazi tudi obvladani.

Nenazadnje pa zdravje kot predpogoj dela in ustvarjalnosti državi služi tudi za povečanje nacionalnega dohodka. Vendar se zdi, da je ta boniteta zdravja zgolj pozitiven postranski produkt skrbi za zdravje. Res je, da le zdravi delavci lahko ustvarijo dobiček, kar dandanes tudi edino šteje. Bolniški dopust predstavlja tako za državo kot za kapitalista - lastnika produkcijskih sredstev, najbolj osovraženo stanje delavca. Vendarle pa so nadzorovalno-regulativne komponente skrbi za zdravje v ideološkem diskurzu vendarle pomembnejše. Zdravje je nenazadnje tisti "trdi", a pa tudi lebdeči označevalec, ki "maši" (zapolnjuje) manko smisla v množičnem ukvarjanju s športom. Čeprav že vseskozi dokazujemo, da je šport "bahalo" in ekshibicija, ga ob tem nenehno spremlja neka vrzel v smislu, ki jo je potrebno "zamašiti". In zdravje v športu se ponuja kot tisto "mašilo", ki se je skozi manifestno športno ideologijo umestilo na mesto manka smisla.

V diskurzu o ideologiji se velja epistemološko osredotočiti na ljudi, ki simptomatsko skrbijo za zdravje drugih ljudi. Ker govorimo o športu, bomo morali izpustiti "posvečeno profesijo", ki je trenutno edina poklicana, da govori o zdravju, to so medicinci - zdravniki. Poudariti je treba, da je medicina športu podelila man-

dat, da se tudi on ukvarja z zdravjem ljudi. Šport je ta mandat z navdušenjem sprejel, saj je z angažmajem zdravja sistem postal cel. Lahko bi celo rekli, da šport v trenutku diskreditiramo, če ga deklariramo brez angažmaja zdravja. Skozi psihoanalitiške alternative pa kljub vsemu zdravje lahko prepoznamo kot "fasadni" motiv, ki dekorira športno-motivacijsko strukturo. "Poroka športa in zdravja" predstavlja imaginarni scenarij, ki se je kot umeten transparentni konstrukt vtikal v celotno športno ideologijo² in predstavlja njen temeljni kamen. Lahko bi celo rekli, da je zdravje imaginarno mesto, okrog katerega se strukturira športna ideologija.³ Ob do sedaj povedanem je videti, da je zdravje bolj fikcija in hkrati simptom športne ideologije kot pa esencialni in konstitutivni element samega športa.

Če vsakdanja dogajanja v športu poskušamo elaborirati v neko smiselno celoto, to nujno aludira neko ideološko konotacijo, čemur smo konec koncev že dali ime - športna ideologija. Implikacija športa v ideološki diskurz državo na nek način stigmatizira, saj dobimo vtis, da tega (moderna liberal-demokratska) država ne bi smela početi - vsaj načrtno ne. Tisto, kar stigmatizira šport in njegovo lastno ideologijo in česar šport noče slišati, je deklariranje športa kot libidinalnega dogajanja - kot učinka kastracije.⁴ V bojzani pred stigmatizacijskim hendikepom, postane zaroka športa z zdravjem vzajemni interes pri obeh ideologijah (državno-oblastni in športni). Zdravje kot mana postane rešilna bilka, ki zamaši manko smisla. Po algoritmu ideološke sugestije se zdravje (umetno) vceplja v motivacijsko strukturo različnih, predvsem rekreativnih, športnikov, in jo ob enem dekorira. Takšno subvertiranje zdravja kot motiva, skozi optiko trdega in lebdečega (nič označujočega) označevalca v sistem vrednot in motivacijsko strukturo subjekta in občestva, šport za zdravje privilegira in ga "interpelira" v nedotakljivo "svetinjo". Ravno taka neomalovaževana pozicija športa je nadvse dobrodošla tako za športno kot državno ideologijo. Citirajoč Maussa, lahko to poglavje zaključimo z dispozitivom: "Mana je abstraktna in hkrati izpolnjena s konkretnim." (Mauss, 1976: 141)

Šport - zdravje - verjetje

Že v prejšnjem poglavju smo nakazali, da se v številnih raziskavah ugotavlja pozitiven vpliv športa na zdravje. V tej zvezi se v interpretacijah vselej izpostavlja fiziološke argumente kot ključne vzroke za pozitivne povezave med športom in zdravjem. Mi tej povezavi sicer ne bomo oporekali, bomo pa izpostavili nek povsem drug vidik, ki ga zgoraj omenjeni korelativni odnos v interpretacijah izpušča in je v teh povezavah morda odločilen. Metodološko povsem neoporečna je trditev, da so določene korelacije med dvema pojavoma lahko posledica nekega tretjega skupnega faktorja. V našem primeru postavljamo tezo, da se med zdravje in šport vriva verjetje, ki ob sicer znatnem pozitivnem vplivu fiziologije morda

---

² Športno ideologijo ne smemo zamenjati z državno ideologijo, o kateri v našem diskurzu tudi teče beseda. Državna ideologija si športno zgolj izposoja za lastne oblastne interese.

³ "Realno" mesto skozi učinek "simbolnega" predstavlja kastracija.

⁴ Kastracija je v tem kontekstu mišljena v širšem smislu, saj vključuje tudi infantilno občutenje premagljivosti.

odločilno vpliva na zdravje in boljše počutje človeka, ki se ukvarja s športom. Šport v tem kontekstu lahko poimenujemo kot manoš, ki ima magično moč - moč zdravljenja in preprečitve. Pomembnost statusa mane, ki ga ima šport, se nič ne zmanjšuje, če se v ozadju pozitivnih korelacij res skriva fiziologija. Da bi kontekst problema prikazali v pravi luči, recimo naslednje: tudi če je fiziološki učinek športa na zdravje in boljše počutje dejansko odločilen, je šport kot mana skozi optiko verjetja še vseeno tisti ključni moment, ki vselej vpliva na zdravje in boljše počutje. Zdravje vselej nastaja v glavi - v nezavednem. Če nekdo psihično nujno "rabi" bolezen (kot "beg v bolečino"), mu "šport(anje)" skoraj ne bo pomagalo do zdravja - razen če je zelo sugestiv in verjame v pozitivne učinke športa na zdravje. Ravno to pa je teza, ki jo v tem poglavju in podpoglavjih poskušamo diskurzivno utemeljevati oz. dokazovati, ko povezujemo šport in zdravje.

Povsem se moramo strinjati z ugotovitvijo, da je današnji moderni človek z razvojem znanosti prišel do mnogih fizioloških spoznanj o delovanju človekovega telesa. Ta znanstvena utemeljitev hkrati tudi predstavlja temelj prepričanja oz. verjetja, po katerem sta šport in zdravje pozitivno vzročno-posledično povezana. Trenutna znanost je v laično miselnost nehote vnesla nekatera prepričanja oz. verjetja, ki bodo že čez nekaj desetletij morda zamenjana z drugimi. Fenomen človekovega duševnega aparata ima toliko dimenzij, da še vedno obstajajo področja, ki še niso dobro raziskana. Mnogi raziskovalci na področju psihosomatike sicer opozarjajo, da je duševnost človeka tako kompleksna in zapletena, da se v etiologiji bolezni po definiciji ne more vedeti, ali so vzroki za bolezni in poškodbe somatske ali psihične, torej psihosomatske narave. Klasična medicina se s psihosomatiko - bolje rečeno s t.i. "begom v bolečino" - skorajda ne ukvarja. Psihologi in psihiatri oz. psihoanalitiki pa prisegajo na Freudovo tezo o t.i. "koristi od bolezni". Teoretskih argumentov za tako razmišljanje je ogromno. V klasičnih, medicinsko (somatsko) usmerjenih raziskavah, ki se vselej opirajo na določene statistične argumente, ki so fiziološko interpretirani, psihičnega faktorja ne upoštevajo, saj ga ne morejo nadzirati. Na psihične vzroke neke bolezni ali poškodbe se (trenutno) lahko le teoretsko sumi.

V športnih raziskavah statistične analize kažejo, da so ljudje, ki se zmerno ukvarjajo s športom oz. rekreacijo, bolj zdravi in dlje živijo. Posploševanje v tem kontekstu šport oz. gibanje prepoznava kot ključni člen zdravja. Nihče pa ne pomisli, da je med športom in zdravjem nek odločujoč vmesni člen - to je verjetje.

Ideja, da je šport zdrav, ima seveda "znanstvene" argumente v domnevno dokazanih fizioloških povezavah. Toda te fiziološke povezave bi bile zagotovo precej manj učinkovite, če ne bi bilo vmesnega člena - verjetja oz. prepričanja, da je šport zdrav. Verjetje oz. prepričanje, da nam gibanje oz. šport obetata zdravje, boljše počutje in visoko starost, nam šele dokončno omogoča, da prepoznamo telesno aktivnost kot odločujoč dejavnik zdravja in splošnega dobrega počutja.

Da bi to vzročno-posledično tezo ustrezno argumentirali, bi si morali pomagati z zelo zapletenimi in zahtevnimi fiziološkimi eksperimenti. Verjetje, za katerega v tem diskurzu predpostavljamo, da je odločilno za relacijo šport - zdravje, se nahaja v nezavednem. Nezavedno pa je po definiciji relativno nekontrolirana sfera človekove duševnosti, za katero vemo predvsem to, da se v njej izvorno nahajajo

(na)goni - Ono (najmarkantnejši je seksualni (na)gon - libido) in potlačitve (ter izrivanja),⁵ ki imajo prav tako največkrat seksualno obeležje. Nezavedno vselej teži k realizaciji znamenitega "načela ugodja". Nezavedni pa so tudi vsi obrambni mehanizmi, s katerimi Jaz kompromitira Ono in Nadjaz. V Nadjazu domujejo poleg zavestnih moralnih in etičnih norm tudi nezavedne oz. ponotranjene zapovedi in verjetja oz. prepričanja, ki obvladujejo Jaz. Sugerirano verjetje, ki se nahaja v nezavednem Nadjazu, je v razčlenjevanju relacij šport - zdravje - verjetje ključno.

Fenomen sugestibilnosti, ki je pri človeku znan iz prazgodovinskih časov, igra v teorizaciji našega problema odločilno vlogo. Že Hipokrat in Galen sta trdila, da zmerno gibanje koristi zdravju in dobremu vsesplošnemu počutju. To so trdili tudi v mnogih ostalih starodavnih kulturah (Kitajci, Egipčani, Azteki, Inki...). Toda ta logika bi lahko temeljila tudi na ne-umnih temeljih. V ozadju bi lahko bila tudi kakšna "divja" in poenostavljena logika, ki ji je nasedal antični človeški um. Znano je, da so antični filozofi mnogokrat predstavljali nekatere naravne pojave povsem narobe. Danes se marsikaterim "znanstvenim" interpretacijam iz antične dobe smejimo in se nam zdijo otročje. Ena takšnih interpretacij se je nanašala na Zemljo kot planet, za katero so predpostavljali, da je podobna kovancu. Mornarji zato niso upali pluti preveč na odprto morje, ker so verjeli, da lahko zdrsnejo v slap in padejo z Zemlje. Podobno otročjo logiko sta verjetno imela tudi Hipokrat in Galen, ki sta ob pogledu na mrtvo telo asociirala, da je zdravje kot nasprotje bolezni in smrti gibajoče se telo. Če se telo giba, zagotovo ni mrtvo. Nasprotje "mrtvosti" je "zdravost". Torej če se mrtvo telo ne giba, potem se zdravo telo giba. Stereotipno posploševanje se po tej otročji logiki glasi: bolj kot se gibaš, bolj si zdrav - bolj kot si negiben oz. dlje časa kot si negiben (brez gibanja), bolj se približuješ smrti. Takšen posplošen korelativni odnos je verjetno botroval streotipni "debilni" logiki, iz katere je izšlo verjetje v zdravje v povezavi z gibanjem. V končni fazi lahko celo znanstveno (vz)drži teza, da sta gibanje in zdravje povezana. Toda vzročno-posledična povezava je morda res izšla iz poenostavljene logike, ki smo jo pravkar predstavili.

Naj ob tem navedemo še primer iz znamenitega znanstveno-fantastičnega filma *Matrika* (1999), ko se je izkazalo, in to je bila tudi filozofska poanta filma, da bi človek lahko živel le v virtualni realnosti kot projekcija uma. Telo z možgani in umom pa bi lahko prebivalo zgolj v inkubatorju - negibno. V filmu *Matrika* so ljudi "gojili" v inkubatorjih, življenje pa se je dogajalo, bolje rečeno sanjalo, zgolj v virtualni realnosti. Ker je to mogoče, bi lahko sklepali, da je tudi relacija gibanje - zdravje umetno priučena in temelji na verjetju. Zato se nam zdi teorija o mrtvem - negibnem in zdravem - gibajočem telesu, iz katere naj bi izšlo verjetje o zdravju in gibanju, povsem možna.

Od antike oz. od uveljavitve "ne-umne" logike o gibajočem se telesu kot zdravem telesu naprej torej ljudje verjamemo in smo prepričani, da telesno gibanje oz. šport pozitivno vpliva na naše zdravje in dobro telesno počutje. To verjetje lahko deluje zgolj kot sugestija oz. kot magija. Kakšen je vpliv sugestije oz. verjetja, lahko v vsakem trenutku dokažemo s hipnozo oz. fenomenom posthipnotske su-

---

⁵ Sem štejemo tudi pozabe, ki sicer nimajo klasičnega statusa potlačitve oz. izrivanja.

gestije. Antropologi, ki vidijo plemenske vrače in šamane (mage), so še danes šokirani nad metodami zdravljenja bolezni, za katere moderna medicina trdi, da so ozdravljive le z modernimi zdravilnimi metodami. Šamani in vrači oz. plemenski magi pa zdravijo in tudi ozdravijo mnoge (tudi "neozdravljive") bolezni z različnimi magijskimi rituali oz. praksami. Ti rituali se niso dogajali le v davnini, temveč se dogajajo še danes (Amazonija, centralna Afrika, Avstralija, Papua Nova Gvineja...).

Za razumevanje našega problema lahko rečemo, da domorodci zgolj verjamejo oz. so popolnoma prepričani, da jih bo plemenski zdravilec pozdravil - in to verjetje kot magija že deluje kot zdravilo. Učinkovitost verjetja ni omejena zgolj na zavest, temveč, kar je še pomembnejše, tudi na nezavedno. Povprečnim evropskim pacientom, ki bi bolehalo za enakimi boleznimi kot npr. papuanski domorodci, verjetno ne bi pomagal noben šaman. Evropejci oz. civiliziran moderni človek ima v paleti zdravilnih metod druga verjetja.

Šport in telesno gibanje predstavlja v modernem svetu eno temeljnih verjetij, ki pozitivno učinkujejo na zdravje. Razsežnosti omenjenega vzročno-posledičnega verjetja oz. prepričanja so dobile na veljavi tudi zaradi ideoloških mehanizmov, ki sta jih športna sfera in država (vselej tudi) kot (ideološki) instituciji izvajali nad občestvom. "Skrb za zdravje" oz. parola "s športom do zdravja" je ena od najbolj učinkovitih modernih tehnologij nadzora in discipliniranja občestva, ki verjetje še utrjuje in potencira. Športna ideologija in država kot ideološki instituciji sta izjemno pomembni v povezavi šport - verjetje - zdravje. Mnoge raziskave, ki so usmerjene v dokazovanje teh vzročno-posledičnih učinkov med športom in zdravjem, so s strani države tudi (so)financirane. Ravno število in pompoznost teh raziskav sta odločilna tudi za tako masovno verjetje, da šport oz. telesno gibanje pomaga pri ohranjanju oz. doseganju zdravja, boljšega počutja in s tem tudi visoke življenjske starosti.

Natančnejše teoretske elaboracije, prek katerih bi dokazovali ključno vlogo verjetja za relacijo šport (telesno gibanje) - zdravja, so lahko predvsem diskurzivne. Za tiste skeptike, ki ne verjamejo, kako pomembna oz. odločujoča je vloga verjetja v športu kot atributu zdravja (in obratno), naj navedemo nekaj fenomenov hipnoze (posthipnotske) sugestije in učinka pričakovanega, ki nam lahko dajo slutiti, da je verjetje kot sugestija v našem kontekstu dejansko lahko odločilno.

- Če se hipnotizirane osebe dotaknemo s kakršnimkoli predmetom (npr. ključem) in ji sugeriramo, da je ta predmet žareč in da jo dotik zelo peče, bo do pekoče bolečine dejansko tudi prišlo. Za razumevanje teorije verjetja v navezavi na šport in zdravje je pomembno dejstvo, da se hipnotizirani osebi ne bo samo zdelo, da jo dotik z namišljeno žarečim predmetom peče - do opekline bo dejansko tudi prišlo. Opeklino lahko ugotovi zdravnik. Diagnoza: opeklina bo neizpodbiten dokaz učinkovitosti verjetja kot posebljene sugestije, prav zaradi značilnega opeklinskega mehurja.

- Za drug primer navajamo eksperiment, ki je bil navezan na izvršitve smrtnih kazni. Nekemu na smrt obsojenemu kaznjencu so povedali, da ga bodo usmrtili z metodo izkrvavitve, ki je, kot so mu zagotovili, neboleča. Seznanili so ga, da bo v eni uri po prerezanju žil izkrvavel in umrl. Eksperimentalna prevara pa se je nanašala ravno na lažno dejstvo - (ne)krvavitev, ki je delovalo kot sugestija. Ravno

to lažno dejstvo je obsojenca napeljalo na verjetje, da bo čez eno uro izkrvavel in umrl. Ko so začeli z izvrševanjem namišljene smrtne kazni, so mu le površinsko prerezali žile. Obsojenec prereza seveda ni videl, ker je imel zavezane oči. Ureznino je le občutil in kri je začela odtekati v posodo v dobro slišnem curljanju. Zvok curljanja krvi je bil umeten. Povzročila ga je voda, ki se je curljaje stekala v posodo. Rana oz. žilna ureznina, ki naj bi bila smrtna, je bila zgolj površinska. Krvavitev se je že po nekaj minutah samostojno ustavila. Obsojenec pa je vseskozi verjel, da umira in bo v kratkem umrl zaradi izkrvavitve. Tisto, kar je najpomembnejše za razumevanje našega konteksta problema verjetja je dejstvo: obsojenec je res umrl in to z vsemi znaki izkrvavitve. Dejanska izguba krvi pa ni bila omembe vredna.⁶

- Tretji primer je iz medicine. Zdravljenje okvar srca (npr. pri angini pectoris) s t.i. "by-pasom" so v ZDA zdravili oz. proučevali prek namišljenih operacij. Kontrolna skupina bolnikov je bila dejansko operirana in vstavljen jim je bil "by-pas". Eksperimentalna skupina pacientov pa je zgolj mislila, da so bili operirani, v resnici pa so bili zgolj pod narkozo prerezani v srčnem predelu in nazaj zašiti. Operacijska brazgotina jim je dala vedeti, da so bili dejansko operirani in da jim je bil vstavljen "by-pas", v resnici pa jim ni bil. Po analizi bolezenskih simptomov se je izkazalo, da so bili pacienti s simulirano operacijo bolj zdravi od pacientov z vsajenim "by-pasom".

- Četrti primer sugestije se dejansko nikoli ni zgodil. Lahko pa ga bi uprizoril oz. izvedel vsak hipnotizer. Potek bi lahko bil sledeč. Hipnotizirani osebi bi ukazali, da bo v naslednjih dneh nadaljevala s sistematičnim rekreiranjem (npr. tekom ali plavanjem). Ob taki sugestiji bi osebi še ukazali, da se bo po vsaki tovrstni rekreaciji izjemno slabo (telesno in duševno) počutila. Če bi osebo nato čez nekaj tednov vprašali, kako je z njeno rekreacijo in psihofizičnim počutjem, bi ta oseba povedala, da se ne rekreira več, ker to slabo vpliva na njeno zdravje in splošno psihofizično počutje. Taka oseba bi se prenehala ukvarjati s športom, ker bi začela iskreno izkustveno verjeti, da šport(anje) zdravju bolj škodi kot koristi.

Kaj se je oz. bi se v takem primeru zgodilo? Sugestija, ki je lahko navadna, posthipnotska ali pa samo v obliki privzgojenega verjetja, se naseli v nezavednih strukturah Nadjaza. Oseba lahko realizira to sugestijo tudi brez povezave z zavestnim verjetjem. Verjetje, ki je kot sugestija pomembno, mora biti (tudi) nezavedno. Da to verjetje postane res sto odstotno in tudi nezavedno, mora v bistvu priti do reinterpretacije dela nezavednega Nadjaza, ki ima dotlej drugačno interpretacijo oz. drugačno verjetje. Gre za nekakšen operativni poseg v nezavedno verjetje, ki je vzpostavljeno hipoma in ima na nek način (na zunaj) terapevtsko obeležje.

Tisto, kar bi iz zgornjih štirih primerov morali razumeti, je aluzija, da je šport pozitivno učinkujoč na zdravje v povezavi s starostjo prav zaradi sinergije z verjetjem v to povezavo. Ljudje se v športu dobro počutimo tudi ali pa morda predvsem zato, ker verjamemo, da nam bo šport oz. telesno gibanje pomagalo pri boljšem počutju, ohranjanju zdravja, posledično pa tudi pri doseganju visoke življenjske

---

⁶ Nekaj podobnega se je zgodilo, ko so obsojencem na smrt na električnem stolu "spustili" le šibek (nesmrtonosen) tok električne energije. Obsojenci so umrli, čeprav bi jih moralo zgolj stresti. Če ne bi pričakovali smrti, zagotovo ne bi umrli.

starosti. Če bi bila povezava šport - zdravje prek verjetja negativna, šport oz. gibanje zdravju ne bi tako koristilo, kot je to primer v današnji moderni družbi oz. kulturi. V dispozitivu bi lahko rekli, da sama fiziološka pogojenost zdravja s športom ni zadosten pogoj za boljše zdravje. Ta teza vsekakor predstavlja določeno teoretsko novost, če že ne kar epistemološki rez v razumevanju fenomena športa za zdravje in relatije šport - zdravje.

Pogojevanje šport - zdravje v povezavi s starostjo se lahko z določenimi znanstvenimi argumenti in empirijo nadalje krepi ali pa tudi spodbija. Če nek nosilec olimpijske medalje dočaka 100 let (Leon Štukelj) in se pri tej starosti še redno rekreira, to dejstvo utrdi pogojevanje skozi verjetje. To verjetje pa masovno obvladuje ljudi. Šport postane magija, ki preprečuje bolezen in zdravi.

Zdravje kot mana

Preden začnemo z utemeljevanjem zveze med športom, zdravjem in mano bomo citirali Condriptonov zapis, ki je, kot pravi I. Kosovel, začetek vseh teoretskih sporov glede pojma "mane": *"Mana je moč ali učinkovanje, ne fizično, ampak v določenem smislu nadnaravno; razodeva se v telesni sili in v vsaki sposobnosti, ki jo človek poseduje; mana ni vezana na določen predmet, lahko jo je prenesti; posedujejo jo duhovi, lahko pa jo posredujejo; celotna malezijska religija obstaja v tem, da se ta moč pridobi, nato pa jo ljudje uporabljajo kot lastno prednost."*⁷ *"Vsak opazen uspeh priča o tem, da človek poseduje mano; če so domorodci prepričani, da ima določen človek mano, vpliv tega človeka raste in lahko postane vodja. Zato je človekova moč - politična ali socialna - njegova mana; ta beseda je tu uporabljena v skladu s prepričanji domorodcev o karaktru in nadprirodnem vplivu katerihkoli oblasti."*⁸

Pri športu za zdravje seveda ne gre za to, da moč mane poseduje kak človek (čeprav je tudi ta povezava možna). V tem primeru pomeni mana tisto inherentno "mašilo" magijskega mana-rituala - "športanja", ki obeta zdravje.

Teza, ki jo bomo razvijali v tem poglavju, se nanaša na zdravje kot inherentni atribut športa, ki ga v določenem teoretskem kontekstu lahko prepoznamo kot manoz. Zdravje kot manaz je v športnoteoretskem diskurzu tako neprepoznavna povezava, da nam preostane zgolj teoretski transfer teorij, ki so se z mano ukvarjale. Ko teče beseda o mani, je potrebno poudariti, da mana vselej predstavlja tisto "nično simbolno vrednost" (Derida), ki zapolni (zamaši) praznino v odsotnosti smisla. V našem primeru bi lahko rekli, da zdravje kot manaz podeli legitimiteto športu, če le-tega gledamo skozi optiko Nadjaza. Libidinalno-onojevski temelji so z angažmajem mane prikriti. Bhanje in ekshibicija preideta v ilegalno - v latentnost. Manifestni prostor "maši" nadjazovsko dovoljena mana - zdravje; in šport kot sistem je videti popoln. Šport kot bhanje in ekshibicija je v sistemu neznosen, zato

⁷ Codringtonov zapis I. Kosovel povzema po Haileru (1961, str. 29-30) - glej I. Kosovel (1993): *Magija in metamorfoza duha*, Lj.: ZPS, (str. 89).

⁸ Codringtonov zapis I. Kosovel povzema po Tokarevu (1970, str. 341) glej I. Kosovel (1993): *Magija in metamorfoza duha*, Lj.: ZPS, (str. 89).

je angažma zdravja neizbežen, saj tako zagotavlja celost sistema, ki se zdi na videz edina logična. Nadjazovska cenzura ne trpi "športovskega" (onojevskega) bahanja, zato je sistem brez zdravja na videz videti pomanjkljiv, čeprav v resnici, latentno gledano, ni. Le z angažmajem zdravja je športu zagotovljena perspektiva - sprejema ga v Nadjaz ujeti subjekt in občestvo, in šport pridobi družbeno sprejemljivo funkcijo. Lahko celo rečemo, da naj bi zdravje pojasnilo tisto praznino, ki se vzpostavlja, ko vidimo ljudi (rekreativce) teči, plavati, kolesariti, metati na koš ... Mana ima pojasnilno moč tudi po C. L. Straussu, ki jo je vtikal v sitem magije. Podobnost športa in zdravja, ki naj bi bila v določenih kontekstih, v katerih nastopa mana, nujen predpogoj funkcioniranja, je pri magičnem učinku športa na zdravje nujna. Šport in zdravje sta si seveda asociativno podobna: "Kdor je bolan, ne more npr. teči ali plavati - če tečeš ali plavaš ne moreš biti drugačen kot zdrav." Ivan Kosovel v tej zvezi pravi: "*To pomeni, da potrebujemo kodificirano podobnost, zato da bi prek nje lahko sprožili tisto, kar v arhaični misli figurira kot usmerjen tok mane.*" (Kosovel, 1993: 89). Med dvema različnima nivojema (zdravje - gibanje) smo vzpostavili a priori zvezo, ki v tem kontekstu nima zveze z morebitno fiziološko odvisnostjo telesnega gibanja (športa) in zdravja. Učinek skozi verjetje je identičen magičnim praksam, ki jih uprizarjajo vaški magi v nekaterih kulturah. V ozadju seveda stoji verjetje, ki kot sugestija dejansko učinkuje. Šport oz. telesno gibanje tako dejansko zdravi in preprečuje bolezen zgolj zaradi verjetja. Koliko pri tem sodelujejo fiziološki procesi, je v tej teoretski zvezi irelevantno. Lahko rečemo, da zdravje kot označevalec preprosto nič ne označuje - v diskurzu ga prepoznavamo kot "označevalca brez označenega" ali, kot ga lahko imenujemo: "lebdeči ali plavajoči označevalec". Zdravje v tem kontekstu ne označuje stanja odsotnost bolezn, temveč označuje tisto fikcijo, ki jo subjekt (tudi skozi ideološko indoktrinacijo oz. t.i. športno "filozofijo", ki jo ne smemo mešati s filozofijo športologije) subvertirano sprejme v verjetje. Fikcija je tista aluzija, za katero se pričakuje, da se bo šele zgodila. In ko se zgodi, subjekt predpostavlja, da je (p)ostal zdrav zaradi športa oz. gibanja in ne zaradi verjetja, da bo zdrav. V resnici pa je zdravje dejansko le lebdeči označevalec, ki v tistem trenutku dejansko nič ne označuje, saj zdravje v trenutku "športanja" ni neposredno vpleteno. Vpletanje je le fikcija, ki ima status mane in vstopa v šport kot magijsko prakso.

V tej zvezi moramo razjasniti dvojni smisel mane, ki je vidna že iz prvih odstavkov tega poglavja. Prvič: zdravje nastopa v funkciji mane zato, da podeli smisel ukvarjanja s športom - in to je tisto, kar v tem diskurzu prvenstveno utemeljujemo. Po drugi strani pa ima v čisto drugem kontekstu šport prav tako funkcijo mane, vendar v ritualu "športanja", ki človeku obeta zdravje. Po eni strani je zdravje mana, ker "maši" praznino v smislu "športanja" kot početja, po drugi strani pa je šport tista sodobna magijska (mana) praksa, ki obeta zdravje (zdravje v tem kontekstu ne nastopa kot mana, temveč kot vrednota). Zaradi čistejše teoretske elaboracije naj označimo zdravje kot mano, ki podeli smisel "športanju" kot početju z "manaz" (= mana-zdravje). Šport kot magijski ritual, ki zdravi, pa označimo z "manaš" (mana-šport).

Medtem ko je v antropologiji mana prepoznana kot označevalec brez označenca, ki združuje povsem nelogično združljive stvari, pa je v primeru športa malce

drugače. Šport in zdravje sta skozi optiko našega prepričanja sicer združljivo povezana. Vendar pa bi lahko verjeli tudi v povsem drugačno povezavo - npr. da šport škodi zdravju. Kljub temu, da bi znanstveniki lahko ugotovili pozitivne učinke športa na zdravje že zaradi fizioloških procesov, pa bi samo verjetje povsem izničilo te eventualne pozitivne fiziološke učinke športa na zdravje. Da bi v razvijanju diskurza postali bolj prepričljivi, smo prisiljeni postaviti najbolj drzno tezo, ki je v trenutni športni ideologiji in tudi znanosti popolnoma nevzdržna: recimo torej, da šport nima neposrednih pozitivnih (fizioloških) učinkov na zdravje. Vendar je tudi v tem primeru lahko zdravje (kot vrednota in ne kot manaz) zgolj logična posledica ukvarjanja s športom - in to zaradi verjetja oz. takšnega prepričanja. V tem primeru lahko predstavlja tudi šport za zdravje (kot vrednoto) magijski ritual, v katerem v vzročno-posledičnih povezavah šport vsebuje funkcijo maneš v klasično antropološkem pomenu besede.

V tej zvezi naj omenimo neko knjigo o športu, v kateri se začenja poglavje o športu otrok in mladine takole: *“Zaradi izrednega pomena gibalne dejavnosti za skladen razvoj otroka in mladostnika mora država nameniti posebno skrb športni vzgoji. Pod športno vzgojo pojmujejo vse strokovno vodene programe za otroke in mladino v šoli in izven nje.”* Verjetno ne moremo prepričljivo oporekati dejstvu, da je ‘za skladen razvoj otroka’ pomembna gibalna oz. športna dejavnost. Repliciramo pa vseeno lahko s provokacijo, češ da tudi za papuanskega ali avstralskega domorodca ni skladnega razvoja brez plemenskega vrača - šamana. Tako kot ima šaman svojo družbeno funkcijo skozi fenomen verjetja, ima tudi šport svojo družbeno funkcijo, ki se prav tako nanaša na verjetje. Kljub fiziologizaciji “dokaznega raziskovalnega gradiva”, skozi katerega se deklarira šport kot zdrav, vendarle lahko aludiramo, da je izjemno pomembno tudi pogojevanje verjetja, da je šport zdrav. Nenazadnje je dokazano, da skozi proces verjetja lahko pri sugestivnem posamezniku prihaja do fizioloških sprememb (npr. Kristusove stigme, različna alternativna zdravljenja ali pa prej omenjeni primeri). Klasična šamanova magija deluje ravno na tem principu. Res je, da večino Evropejcev npr. papuanski ali avstralski šamani verjetno ne bi pozdravili tako hitro, učinkovito in prepričljivo kot to počno s tamkajšnjimi domorodci. Analogno temu tudi primitivni domorodci ne bi “nasedali” na razne evropske alternative (kozmodisk, atlantidski prstan, razna (bio)energetska sredstva, zdravitelne obloge...) - razen če bi bili sestavni del njihovih magijskih ritualov. Da se za športom oz. športom za zdravje prav lahko skriva tudi i.t. placebo efekt, je treba v tej zvezi še posebej teoretično izpostaviti.

Skozi lacanovski diskurz bi se to slišalo približno takole: simbolnemu registru se doda “mašilo”, lebdeči označevalec, ki ničesar ne simbolizira. Je pa hkrati označevalec subjektivacije - kraj vpisa subjekta v sistem (simbolni register). To je tista točka, od koder je sistem videti cel oz. popoln. Magija po definiciji skače v simbolne registre, saj predstavlja točko subjektivacije. Skozi tako optiko lahko rečemo, da sta tako šport kot tudi zdravje (vsak po svoje) ničelna (lebdeča) označevalca, ki v lacanovskem smislu⁹ ne predstavljata ničesar, temveč nastopata v vlogi “mašila”.

⁹ Tudi C.-L. Strauss je skozi t.i. načelo simbolnega magijo razlagal na podoben način.

Šport kot magija, ki obeta zdravje

V tem poglavju bomo diskurzivno razvijali tezo, da je šport za zdravje konstrukt, ki ima vselej tudi magično obeležje. Magija v tem primeru pomeni specifično, empirično preverljivo prakso, ki jo poznamo iz klasičnih antropoloških študij. Šport za zdravje v svoji manifestaciji nikakor nima značilnih magijskih potez. Magične učinke športa za zdravje lahko le teoretsko sumimo in diskurzivno utemeljujemo, čeprav imajo znotraj nekega kulturnega trenutka deklarirana povsem druga obeležja, ki na zunaj ne kažejo nobenih znakov magije. Prav zato deklariranje športa kot magije, ki obeta zdravje, vzdrži le v nekoliko širšem smislu. Gre namreč za možen epistemološki teoretski transfer iz klasičnih magijskih praks, ki so poznane iz antropologije, na nekatere moderne vsakdanje prakse, za katere se predpostavlja, da imajo neko znanstveno argumentacijo.

Izhajajoč iz definiranja cilja magijske prakse, moramo izpostaviti družbeno visoko ovrednotene lastnosti: hrabrost, modrost, plodnost, spolno moč, zdravje, bogastvo in podobno (Kosovel, 1993: 55). Če bi analizirali povsem klasične tipe magijskih praks šamanov in plemenskih vračev, ki so dobro znani iz antropoloških proučevanj, bi videli veliko analogijo s športom za zdravje. V trenutku, ko šport za zdravje osvobodimo znanstveno argumentirane povezave, šport dejansko predstavlja "mana-magijsko prakso", ki zdravi. Manaš - ("magična sila", "mana-magija") v tem primeru ni zdravje, temveč šport (za zdravje) oz. gibajoče se telo ("športanje").

Čeprav magije ni enostavno in natančno definirati, bi jo v epistemološkem diskurzu vendarle lahko povezovali z nekaterimi sodobnimi alternativnimi medicinskimi praksami, s katerimi si poskuša pomagati povprečen zahodnoevropski človek, da si bodisi obdrži ali pa pridobi zdravje. J. Soustelle pravi, da je magija, gledano od zunaj, "kompleks verovanj in praks, s katerimi lahko privilegirani posamezniki, magi, učinkujejo na stvari drugače kot to ponavadi počno drugi ljudje."¹⁰ V primeru športa moramo priznati, da je mag kot privilegirani "subjekt, za katerega se predpostavlja, da zmore" navidez izločen. "Na videz" pravimo zato, ker funkcija maga ostaja oz. se skriva v sami magijski praksi - "športanju" (z gibajočim se telesom). Funkcijo maga prevzame športna ideologija oz. športna "filozofija", kot ideologiji nekateri radi olepševalno rečejo. V tej zvezi je zanimiva Cazeneuvejeva misel: "Čarovniki so bili morebiti prvi kirurgi, prvi kemiki, prvi metalurgi. Vendar so njihove dosežke pripisovali magičnemu daru še toliko časa, dokler so jih imeli za izjeme." (Cazeneuve, 1986: 122) Tudi "športanje" bi bilo zlahko prepoznano kot čista magija, če se ne bi v sistem vsilila medicina s svojo znanstveno argumentirano povezavo med športom kot ceremonijo gibalnih telesnih vaj in zdravjem. Če ta "znanstvena argumentacija" v resnici ne drži zaradi fiziološko-kemičnih procesov, temveč zaradi psihološko-kemičnih procesov, ki jim botruje verjetje, potem je "športanje" čisti "mana-magijski ritual", za katerega ljudje ne vedo, da je ravno to - mana-magijski ritual, ki obeta zdravje.

Da bi utemeljili bistvo teze, da šport koristi zdravju po analognem načelu kot zdravi magija, bomo uporabili C. L.-Straussov primer, ki ga navaja tudi I. Kosovel:

---

¹⁰ Povzeto po J. Cazeneuve: *Sociologija obreda*, ŠKUC, FF, Lj. 1986, (str.122).

“Školjka se npr. šteje za afrodizijak prav zaradi njene podobnosti z ženskim spolnim organom. Moč, mana, ki po magovih predstavah tiči v školjki, se po principu ‘imitativne’ magije prenaša na človeka. Da bi torej vplival na spolno sposobnost, je potrebno po tej, dovolj ljudski magiji, pojesti vsaj nekaj školjk. Afrodizijak je cenjen, ker je cenjena spolna moč: in mana mu je podeljena prav zato, ker je cenjena spolna moč. Magu, ki je v tem primeru prav vsak človek, pa je prepuščena praksa, ki vodi do magičnega efekta, t.j. povečanje spolne moči.” (Kosovel, 1993: 89) Kosovel še dodaja, da je moč avtosugestije v tem primeru očitna, čeprav za samo antropološko razumevanje magijske prakse ta efekt ni toliko pomemben.

V paradi eksamplifikacij, ki jih uporabljamo v tem poglavju, analogizirajmo klasične magijske prakse s športom za zdravje in recimo tole: tako kot se školjka šteje za afrodizijak, se šport oz. gibanje, ki je inherentni atribut športa, povezuje z zdravjem (kot vrednoto). Tako kot je školjka podobna ženskemu spolnemu organu, tako je gibajoče se (športno) telo podobno zdravemu telesu. Tako kot je potrebno jesti školjke za povečanje spolnih sposobnosti, tako je treba dnevno preteči, preplavati oz. se “pregibati” vsaj nekaj minut, da bi postali bolj zdravi. Moč maneš deluje na zdravje skozi gibanje oz. “športanje”. Maga v tej analogizaciji pooseblja športna ideologija oz. športna “filozofija”, ki uči, da je ukvarjanje s športom zdravo. V to (manifestno) športno “filozofijo” (ideologijo, “doktrino”) ljudje verjamejo, kar je analogno verjetju v maga. Če primerjave razvijamo naprej, moramo reči, da je zdravje cenjeno zato, ker je cenjeno življenje. Šport pa je cenjen zato, ker je cenjeno zdravje. V teh povezavah seveda nastopa tudi seksualnost. Erektivno potentnost naj bi premoglo le zdravo (športno) telo. Zdravje je moč - in “močan” je tudi erekivni penis. Ta magijska povezava pa je že področje latentne športne ideologije (“filozofije”), česar v tem poglavju ne bomo podrobneje teoretsko razvijali.

V tem kontekstu bi lahko navajali še mnoge primere, ki so znani iz magijskih praks. Vendar se bomo vrnili k primeru s školjko, ki postane za naš teoretski kontekst izjemno zanimiv, če v diskurz vpletemo afrodizijak par excellence - viagro.

Čeprav znanstveniki trdijo, da viagra kemično učinkuje na povečanje potentnosti, kar (verjetno) školjka ne, lahko predpostavljamo, da bi pri mnogih moških dosegli podobne učinke, kot jih dosežemo z viagro, tudi če bi impotentni moški použili modro tabletko, za katero bi zgolj predpostavljali, da je viagra, v resnici pa ne bi bila. Pojav erekcije bi bil skozi t.i. placebo efekt vsekakor možen. Pri zelo sugestibilnih ljudeh bi v tem primeru prišlo do magijskega učinka. Zato lahko rečemo, da je učinek viagre na nek način vselej tudi magijski. Viagra ima nenazadnje status “substance (oralni objekt), za katero se predpostavlja, da vrača potentnost”, kar je v tem teoretskem kontekstu analogna statusu “subjekta, za katerega se predpostavlja, da zmore” (ozdraviti bolezen), ki ga ima mag (plemenski vrač, šaman). Ko so psihologi utemeljevali delovanje viagre, so poudarili, da zdravilo deluje predvsem kot kemični anulador tistih psihičnih zadržkov, ki podzavestno vplivajo na (im)potenco. Na podoben način pa na psihične zadržke lahko vpliva tudi kakšna druga modra tabletko, školjka, prašek iz nosorogovega roga ali pa kak drug afrodizijak, nenazadnje tudi šport. Uspeh (potentnost) je teoretično mogoč tudi brez viagre. Zato je viagrina pomoč vselej tudi magijska praksa. In šport ima ma-

gijske učinke tudi na področju seksualnosti. Potem je v kontekst športa za zdravje zajet tudi šport za povečano potentnost. (Nenazadnje je tudi erektirani penis mišičast - mišice pa so atribut športa.) Videti je, da ima šport kot magijska praksa več "mana učinkov". Šport kot manaš ima pozitivne učinke na zdravje (in seksualnost) že (da ne rečemo zgolj) zaradi avtosugestije oz. zaradi verjetja.

Foucault in Frazer navajata določene zakonitosti, po katerih se v magijskih ritualih združujejo nekateri, sicer nezdržljivi pojmi. Foucault se osredotoča na štiri, po obsegu različne tipe podobnosti:

- *convenientia*: podobnost zaradi prostorske bližine;
- *camulatio*: tekmovalno posnemanje stvari med seboj;
- analogija: v njej se povezujeata prvi dve; njena moč je ogromna, ker podobnosti, za katere sedaj gre, niso vidne, masivna podobnost samih stvari, dovolj so subtilne podobnosti samih odnosov;
- antipatija - simpatija: instanca različnega in istega, moč asimilacije in ločitve, obsega vse ostale (Foucault, 1971, 83-97).

V primeru športa, pa naj si bo to v primeru vpliva na zdravje ali pa v primeru vpliva na seksualne funkcije, je analogija tisti koncept, zaradi katerega šport lahko pojmujeemo kot magijsko prakso. Nekoliko reduciran model je vpeljal Frazer. Govori o homeopatski (tradicionalni zakon podobnosti) in kontagiozni magiji (tradicionalni zakon dotika), ki spominja na kar nekaj konceptov - npr. lingvistični koncept F. de Saussura (lingvistično asociativna in asociativna relacija), koncept R. Bartha (sistem - sintagma) in C. L.- Strauss (metafora - metonimija oz. paradigmatska serija - sintagmatska veriga). (Kosovel, 1993: 55-56) Po Frazerju so stvari v magijskem ritualu medsebojno povezane zato, ker so medsebojno podobne ali pa zato, ker so bile nekoč medsebojno povezane. V primeru športa kot odločilnega dejavnika pri ohranjanju zdravja (in seksualnih funkcij) so asociativne povezave več kot očitne: "športanje" je potencialni atribut le zdravega telesa, pa tudi mišičasto telo vpliva oz. asociira na erekтивно-potentne sposobnosti moškega kot seksualnega objekta za žensko. Frazer nadalje postavlja definicijo magije, ki v primeru športa ni najbolj aplikativna, ker ne upošteva možnosti, da je magični učinek možen oz. je še izrazitejši, če se v ozadju dejansko odvija neka znanstveno argumentirana vzročno-posledična relacija. Frazer pravi: "Magija ni samo zgrešen sistem obnašanja, ampak tudi zgrešen sistem prirodnih zakonov; je brezplodna veščina in lažna znanost" (Frazer, 1977: 21, 29). V primeru športa to drži le v primeru, ko bi dokazali, da ukvarjanje s športom nima nobenih neposrednih povezav z ohranjanjem zdravja in dvigovanjem oz. ohranjanjem seksualnih sposobnosti. Do teh dokazov pa se ne moremo dokopati, čeprav moderna znanost (medicina, športologija) (trenutno) trdi, da je ukvarjanje s športom zdravo. Vpliv verjetja na šport je za zdravje povsem nekontrolirana variabla, ki jo vselej lahko tudi dokažemo. (V poglavju Šport in verjetje navajamo štiri eksperimente, ki dokazujejo, da je v ozadju športa tudi (oz. zgolj) verjetje.)

V sodobnem svetu se okrog zdravja pletejo številne magijske prakse. Tiste bolezni, ki se jih ne da pozdraviti s klasičnimi medicinskimi postopki (npr. z medikamenti, različnimi operacijskimi posegi...), jih poskuša pozdraviti alternativna medicina (bioenergija, reiki, kozmodisk...). Tisto, kar v resnici obeta zdravje, je verjetje oz. manaš. Pri športu za zdravje gre za identično paradigmo kot pri npr. pri

bioenergiji, polaganju rok (reiki) ali znamenitem kozmodisku, ki ukinja bolečine v križu in hrbtenici.

V teoretski eksplikaciji problema, ki jo bomo bolj natančno podali v nekem drugem kontekstu, bomo na tem mestu vendarle povedali, da gre pri fenomenu magijskega učinka za poseg v Nadjaz - natančneje, v nezavedni del Nadjaza. Tako kot npr. bioenergetik s svojimi rituali (ali pa kozmodisk) imperativno ukinja bolečino, tako šport imperativno zapove zdravje. Ukinitvev bolečine ima v tem primeru prav tako sugestivno obeležje kot sugestivno "športanje" obeta zdravje. Šport za zdravje lahko preinterpretira tiste psihične formacije, v katerih se nahaja vzrok, zaradi katerega Jaz konverzivno zbeži v bolečino. Šport lahko torej zdravi tako somatske vzroke neke bolezni oz. poškodbe kot tudi psihosomatske - identično kot to počne bioenergetik ali kozmodisk. Šport se lahko zoperstavi katerikoli drugi psihični formaciji. Tako kot je bioenergetik (mag) ali kozmodisk v predzavestno-nezavednih strukturah Nadjaza navadno močnejši psihični konstrukt, ki prevzame nadzor nad zdravjem in bolečino (npr. v hrbtenici), tako je tudi šport tisti sugestivni imperativ, ki a priori postulira zdravje. Šport za zdravje prek maneš torej domuje v Nadjazu.

Današnje magijske prakse so družbeni pojav sodobne kulture. Tako kot papuanski domorodec verjame magu in magijskemu ritualu, tako Evropejec verjame v različne "mana rituale", kot je npr. bioenergija, ali pa alternativne zdravilne pripomočke, kot je npr. kozmodisk - verjame pa tudi športu. Tako kot ima mag (šaman, plemenski, vrač) pomembno družbeno funkcijo v svoji kulturi, tako ima tudi šport v tem kontekstu analogno funkcijo - funkcijo magijskega rituala z zdravilnim učinkom. Lahko bi rekli, da je šport "sredstvo, za katerega se predpostavlja, da zmore" (zagotoviti zdravje, preprečiti bolezen).

Čeprav se z angažiranjem moderne uradne znanosti (medicine in psihologije) klasično magijo nehote teoretsko razgalja in s tem onemogoča, obenem znanost producira moderne magijske tehnologije - kozmodisk je klasičen primer magijskega učinka moderne znanosti. C. L. Strauss navaja primer iz leta 1956, v katerem so uročenega umirajočega avstralskega domorodca pripeljali v najsodobnejšo bolnico v Darwinu in ga priklopili na najsodobnejše medicinske naprave (umetna pljuča, transfuzija), da bi ga obdržali pri življenju. Uročeni domorodec se je vendarle zdravstveno opomogel in spoznal, da je magija belega človeka močnejša od magije plemenskega uroka. Po številnih pogovorih in pregledih so zdravniki ugotovili, da je njihov pacient preprosto začel umirati, ker ga je plemenski vrač v ritualu smrti uročil s smrtjo. Domorodec se je neupirajoč sprijaznil s smrtjo, saj je bila zanj tako ali tako neizbežna - vsaj tako je trdil plemenski urok. Ko je zdravnikom vendarle uspelo obdržati pacienta pri življenju toliko časa, da je prešla kritična ura smrti, je le-ta spoznal, da še vedno živi in da se vračeva napoved ni uresničila. Okreval je v trenutku lastnega spoznanja o "moči magije belega človeka" (Strauss, 1977:166). Za razumevanje bistva problema je pomembno dejstvo, da je domorodec začel umirati, ker je brezpogojno (zavestno in nezavedno) verjel v vračevo smrtno uročitev. Hkrati pa je pomembno to, da je ozdravel v tistem trenutku, ko je spoznal, da je "magija belega človeka močnejša od magije plemenskega vrača". V bistvu je (terapevtsko) reinterpretiral prejšnje (nezavedno) verjetje z novo, drugo interpretacijo.

V ozadju je očitno redefinirano oz. na novo interpretirano nezavedno verjetje, na katerega stavijo tudi vsi hipnoterapevti, ki določene zdravstvene probleme svojih pacientov zdravijo s "formatiranjem" določenih nezavednih struktur Nadjaza. Določene (napačne) interpretacije poskušajo zamenjati z drugačnimi - takšnimi, ki postulirajo zdravje. Pacienti začnejo verjeti v to, da bodo oz. da so zdravi. Verjetje, ki je v tem primeru odločilno, je nezavedno - na novo formulirano in definirano. Tisto, kar teoretsko fascinira, je dejstvo, da pacienti, ki v zavesti sicer ne verjamejo v zdravilno moč neke magijske prakse, kljub temu ozdravijo, če je njihovo verjetje v zdravilnost neke magije nezavedno (seveda če v nezavednem ne prebiva premočan psihični vzrok za pojav neke bolezni v smislu "bega v bolezen"). Hipnoterapevti pa vsadijo neko interpretacijo natančno v nezavedni Nadjaz, zavest jih v bistvu ne zanima.¹¹ Hipnotizerjeva posthipnotska sugestija je v tem primeru analogna športu in domuje natančno tam, kjer je športna ideologija plasirala svojo "filozofsko" idejo, da šport koristi zdravju. Tako posthipnotska sugestija, magov ali bioenergetikov "mana ritual" kot tudi kozmodisk ali druga zdravilstva (npr. reiki) identično vstopajo v nezavedni predel Nadjaza - v Jaz-ideal.¹² Iz te nezavedne pozicije postane subjekt voden in obvladan. Tisto, kar se lahko upre tem nezavednim konstruktom v Nadjazu, so nekateri drugi nezavedni konstrukti v Nadjazu, libidinalno-onojevske zahteve, v posameznih primerih pa tudi Jazova težnja po avtonomiji.

V tem tekstu smo se osredotočali na šport kot magijsko prakso, ki obeta zdravje. V natančnejših analizah športa pa bi lahko utemeljili tezo, da je magijski učinek športa zaznati tudi pri izboljšanju nekaterih seksualnih funkcij (predvsem moške potentnosti in orgazmične sposobnosti ženske). V diskurzu smo govorili predvsem na epistemološke razsežnosti antropološke paradigme, ki jo poznamo pod imenom mana. Naj diskurz zaključimo z epistemološkim dispozitivom in recimo: "Ne šport zaradi zdravja, temveč zdravje zaradi športa". Tudi C. L. Straussov Quesalid ni postal velik zdravnik zato, ker je ozdravil svoje bolnike, temveč je ozdravil svoje bolnike, zato ker je postal veliki zdravnik, (Strauss, 1977: 178) tako tudi "športanje" ni postalo preventivno zdravilo, ker se ljudje prek športa fiziološko navzamejo zdravja, temveč je preventivno-zdravilna moč "športanja" posledica (ideološkega) verjetja v zdravilno moč.

Nenazadnje še Kosovelova misel o mani in magiji: "*Če lahko mana pomeni vse, ne da bi pomenila nekaj fiksnega, posebnega, pa iz tega še ni mogoče izpeljati sklepa, da gre za čisti označevalec, ki označuje 'odsotnost pomena'. V resnici ne*

¹¹ Psihoanalitska terapevtska praksa, kakršno je ustoličil Freud, deluje po podobni logiki, le da je proces precej daljši in zamudnejši. Reinterpretacija nezavednega pri psihoanalitski terapiji poteka prek transferja najprej skozi zavest. Hipnoterapija pa se osredotoča na nezavedne strukture mimo zavesti.

¹² "...hipnotizer je stopil na mesto Ideal Jaza." - glej: S. Freud (1981): Množična psihologija in analiza Jaza, Psihoanaliza in kultura (str. 47), Lj.: DZS. Vedeti pa moramo, da tukaj Ideal Jaz ne pomeni današnjega Ideala-Jaza, temveč Nadjaz oz. celo Jaz-ideal.

¹² Da je možno v hipnotičnem stanju v subjektu popolnoma izolirati libidinalne motive, je razvidno iz Freudovega citata: "K skrajni čistosti pojavov pripomore še popolna odsotnost stremljenj z nezavrtimi seksualnimi cilji. Hipnotični odnos je neomejena zaljubljena predaja, pri kateri je seksualna zadovoljitev izključena..." - glej: S. Freud (1981): Množična psihologija in analiza Jaza, Psihoanaliza in kultura (str. 47), Lj.: DZS.

gre za odsotnost, ampak za celotnost. Formalno je sicer možno sklepati: če označuje vse, potem ne označuje ničesar; daleč pa s tem ne pridemo. Če označuje vse, potem v vsakem posamičnem primeru označuje vsako posamično stvar. V tem primeru je mogoče predvsem zato, ker ni prizadeta vsebina, temveč le količina v vseh stvareh istega. V tem je videti 'racionalno jedro' vseh primarnih in sekundarnih sistemov ekvivalenc, 'sinteze a priori' (po Maussu): mane v magiji, denarja v ekonomiji, boga v religiji..." (Kosovel, 1993: 62) in zdravja v športu ter "športa(nja)" v zdravju.

In končno: če obstajajo paralele med magom in Bogom oz. med religijo in magijsko prakso oz. med mano in Bogom, potem smo lahko prepričani, da bo uradna teologija te paralele kar najbolj vneto tajila. (Kosovel, 1993: 20) Podobno tajitev s strani uradne znanstvene (športološke) ideologije pa lahko pričakujemo glede na paralele med zdravjem (kot motivom za šport) in manoz ter športom za zdravje in manoš in magijsko prakso, ki smo jih razvijali v tem epistemološkem diskurzu.

LITERATURA

- Cazeneuve, J. (1986): Sociologija obreda, Lj.: ŠKUC, FF, SH.
- Chappell, P., Andrews D. (1998): Zdravljenje s homeopatijo, Lj.: ZMK.
- Fox, R. (1988): Rdeča svetilka incesta, Lj.: ŠKUC, FF, SH.
- Freud, S. (1979): Totem i tabu, Odabrana dela Sigmunda Frojda, Bg.: MS.
- Freud, S.(1987): Metapsihološki spisi, Lj.: ŠKUC, FF, SH.
- Freud, S. (1996): Prihodnost neke iluzije, Lj.: OZM.
- Fromm, E. (1972): Kriza psihoanalize, Lj.: CZ.
- Herlin, H. (1982): Skrivne moči nadčutnega, Lj.: CZ.
- Kosovel, I. (1993): Magija in metamorfoza duha Lj.: ZPS.
- Lešnik, B. (1997): Subjekt v analizi, Lj.: ŠKUC, SH.
- Lévi-Strauss, C. (1977): Strukturalna antropologija, Zg.: Stvarnost.
- Lévi-Strauss, C. (1978): Divlja misao, Bg.: Nolit.
- Lévi-Strauss, C. (1985): Oddaljeni pogled, Lj.: ŠKUC, FF, SH.
- Lévi-Strauss, C. (1990): Totemizam danas, Prosveta Bg..
- Lévi-Strauss, C. (1996): Uvod v delo Marcela Maussa - v M. Mauss: Esej o daru in drugi spisi, Lj.: ŠKUC, FF, SH.
- Malinowski, B.: (1995): Znanstvena teorija kulture, Lj.: SH, ISH.
- Malinowski, B.: (1953): Sex and Repression in Savage Society, London.: Routhledge and Kegan Paul.
- Malinowski, B.: (1955): Magic, Science, and Religion, NY, Doubleday Anchor Book.
- Malinowski, B.: (1962): Sex, Culture and Mith, London: Rupert Hart-Davis.
- Malinowski, B.: (1971): Magija, nauka i religija, Bg.: Prosveta.
- Malinowski, B.: (1979): Argonavti zapadnog Pacifika, Bg.: BIGZ.
- Mauss, M. (1996): Esej o daru in drugi spisi, Lj.: ŠKUC, FF, SH.
- Mauss, M. (1982): Sociologija i antropologija, Bg.: Prosveta.
- Mead, M. (1968): Spol i temperament u tri primitivna društva, Zg.: Naprejed.,
- Rutar, D. (1995): Telo in oblast, Lj.: DAN.
- Schubert, F. (1985): Psychology, Toronto: Sport Books Publisher.
- Šterk, K. (1998): Težave z mano, Lj.: ŠOU.

- Tepperwein, K. (1982): Visoka škola hipnoze, Zg.: Prosvjeta.
- Van Fleet, J. K. (1992): Skrita moč osebnosti, Lj.: Tangram.
- Vodeb, R. (1992): Konverzivni sindrom v ženski športni gimnastiki, Šport, 1992/3.
- Vodeb, R. (1996): Manifestna in latentna struktura športno-motivacijskega prostora pri 14-letnikih, Magistrska naloga, FŠ.
- Vodeb, R. (1998): Libidinalno-investicijski model in etiologija športnega užitka, Anthropos, 98/4-6.
- Vodeb, R. (1999): Filozofija športa, Šport, št. 3/99.
- Vodeb, R. (1996): Psihoanalitska teorija "bega v bolečino", Šport, 96/4.
- Vodeb, R. (2000): Epistemologija športologije - med mnenjem, spoznanjem in vednostjo, Šport, št. 2000/1.
- Vodeb, R. (2000): Ideološke paradigme v športu, Trbovlje: FIT.